

Біловус Л. І.,

*доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0003-4882-4511>*

Яблонська Н. М.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-5790-1526>*

Шиманська В. П.,

*викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0009-0006-3711-4134>*

ТИПОЛОГІЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ПОМИЛОК: ВИКЛИКИ ДЛЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті розглянуто проблему стилістичних помилок у сучасному українському мовленні та їхній вплив на мовну культуру, комунікативну ефективність і формування суспільного дискурсу. Мовну культуру розглянуто не лише як систему правил і норм, а і як індикатор освіченості, мислення та культурної відповідальності особистості, особливо в умовах інформаційного перенасичення, цифровізації та глобалізації.

Дослідження підтверджує, що лексико-стилістичні помилки, які виникають у публічному та писемному мовленні, пов'язані з невмотивованою експресією, змішуванням стилів, надмірним використанням канцеляризмів, мовних кліше, калькуванням іншомовних конструкцій, плеоназмів і тавтологій, одноманітністю синтаксичних структур та недоречним застосуванням експресивних засобів. Такі помилки порушують цілісність висловлювання, знижують переконливість тексту, створюють когнітивний дисонанс і формують хибні уявлення про мовну норму.

У роботі розглянуто особливості функціонування розмовно-побутового, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового, наукового, конфесійного та епістолярного стилів української мови. Проаналізовано чинники виникнення стилістичних помилок. Виявлено, що сучасне цифрове середовище і соціальні медіа сприяють поширенню неформальних стилів, використанню розмовної лексики, сленгу та емодзі, що змінює уявлення про мовну нормативність і престиж мовного варіанту.

Досліджено типологію лексико-стилістичних помилок, визначено їхній системний і ситуативний характер, а також вплив на внутрішню логіку тексту, адекватність передання змісту та реалізацію комунікативно-прагматичних цілей мовця. У статті наголошено на взаємозв'язку мовної культури та стилістики, що спрямовані на збагачення мовлення, підвищення його змістовності, нормативності та естетичної довершеності. Акцентовано на необхідності збереження стилістичної різноманітності, дотримання норм функціональних стилів та усвідомленого вибору

стання лексичних, фразеологічних і синтаксичних засобів української мови для забезпечення точного, логічного й виразного відтворення думки.

Ключові слова: стилістична помилка, мовна культура, функціональні стилі, мовна норма, мовна свідомість.

Постановка проблеми. В епоху інформаційного суспільства мовна культура є не лише індикатором загальної культури людини, а й важливим складником її професійної компетентності. Стилiстичнi помилки у мовленнi, зокрема в публiчному та писемному, заслуговують на особливу увагу через їхнiй деструктивний вплив на комунікативну ефективність. Попри наявність усталених норм української літературної мови, питання стилістичної недоречності, невмотивованої експресії, змішування стилів, а також надмірного використання канцеляризмів та мовних кліше залишається актуальною. Ця проблема викликає занепокоєння не лише в осередку мовознавців, а й серед викладачів, представників медіа та держслужбовців, адже безпосередньо впливає на ефективність комунікації в суспільстві на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дотримання норм сучасної української літературної мови в усній і писемній формах комунікації ґрунтовно досліджена у численних лінгвістичних працях наукового, навчально-методичного, довідкового та науково-популярного спрямування. Зокрема у працях Б. Антоненко-Давидовича, Н. Бабич, М. Волошак, М. Гінзбург, Н. Дзюбак, С. Караванського, А. Коваль, Л. Мацько, З. Мацюк, Н. Непийводи, І. Плотницької, О. Пономарів, О. Сербенська, О. Шевченко, С. Шевчук та ін.

У працях українських мовознавців О. Пономаріва, Л. Мацько, Т. Космеда детально розглянуто особливості функціонування офіційно-ділового стилю. Дослідники підкреслюють важливість нормативності, точності та однозначності мов-

них конструкцій, які застосовуються в управлінській практиці. Зокрема проаналізовано функціональні стилі української мови, порушено проблему впливу іншомовних запозичень на українське мовлення, запропоновано класифікації мовних і стилістичних помилок. Проте залишається відкритим питання систематизації типових стилістичних відхилень у сучасному комунікативному просторі, які впливають на ефективність комунікації та мовну культуру мовців.

Мета статті. Проаналізувати типологію найпоширеніших лексико-стилістичних помилок у сучасному українському мовленні та визначити основні виклики для мовної культури суспільства, що виникають унаслідок поширення цих помилок.

Виклад основного матеріалу. Мовна культура – це не лише система правил і норм, що регулюють мовлення, а й індикатор загального рівня освіченості, мислення та культурної відповідальності суспільства. Особливої ваги вона набуває в умовах інформаційного перенасичення, гібридної війни та глобалізації, коли слово може бути не лише засобом комунікації, а й інструментом впливу, маніпуляції або спротиву. У цьому контексті питання стилістичної грамотності – не другорядне, а стратегічно важливе: стилістичні помилки не просто спотворюють зміст, вони формують викривлену мовну реальність, що знижує довіру до автора, компрометує цілісність тексту й ускладнює його сприйняття.

Типологія стилістичних помилок – це ключ до розуміння внутрішньої структури мовних порушень і шлях до їх подолання. Найчастіше стилістичні огріхи з'являються внаслідок недостатньої мовної компетенції, автоматизованого перекладу, вживання мовних кліше, механічного калькування іншомовних зразків, неусвідомленого змішування стилів і жанрів. Усе це призводить до формування «сірого поля» мовної небалованості, що, попри нормативні зусилля лінгвістів, з кожним роком дедалі глибше укорінюється в публічному просторі.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах реформування української освіти, активного розвитку засобів масової інформації, цифровізації та загального зниження вимог до мовної точності в соціальних мережах. Зміна комунікативних моделей спричиняє розмиття меж між функціональними стилями, і, відповідно, – появу нових типів стилістичних помилок, які ще недостатньо описані в лінгвістичній науці.

Стилістика – це комплексна мовознавча дисципліна, що досліджує систему мовних засобів у їхньому спрямуванні на реалізацію комунікативно-прагматичних функцій мови. Основним матеріалом стилістики виступає цілісний текст, що слугує джерелом стилістичного аналізу, а мета полягає у виявленні закономірностей авторського добору мовних одиниць різних рівнів. Варто зауважити, що текст є предметом дослідження й інших лінгвістичних дисциплін, зокрема лінгвістики тексту, проте у фокусі стилістики перебувають передусім ті мовні засоби, що забезпечують ефективність мовленнєвої діяльності.

Об'єктом аналізу стилістики є мовні одиниці всіх рівнів, однак вивчаються не тільки їхні субстанціальні чи структурні характеристики, скільки функціональні властивості. У цьому сенсі стилістика розглядає мову не як статичну систему, а як динамічний комплекс, що виявляє себе у взаємодії елементів різних рівнів.

Інші розділи мовознавства також мають функціональний вимір, проте здебільшого зосереджуються на інтегративних чи

конструктивних властивостях мовних одиниць у межах певного рівня системи (фонологічного, лексичного, морфологічного тощо). Натомість стилістика відрізняється універсальністю підходу: вона охоплює мовні явища всіх рівнів і досліджує їх саме у функціональному аспекті, у контексті їхнього використання в мовленнєвих творах-текстах як засобів досягнення різноманітних комунікативно-прагматичних цілей.

Взаємозв'язок культури мови та стилістики виявляється у спільній меті цих галузей – збагаченні мовлення кожної особистості, наданні йому більшої змістовності, нормативності та естетичної довершеності. Їх об'єднує дотримання мовних норм. Важливим є також вивчення лексичного, фразеологічного та морфолого-синтаксичного потенціалу української мови й уміння цілеспрямовано використовувати цей багатий арсенал мовних засобів відповідно до комунікативних завдань і умов спілкування.

Українська мова реалізує широкий спектр функцій для забезпечення комунікативних потреб у різних сферах суспільного життя та характеризується високим рівнем стильової диференціації. У структурі сучасної української літературної мови загальноновизнаним є поділ на сім основних функціональних стилів: розмовно-побутовий, художній, публіцистичний, офіційно-діловий, науковий, конфесійний та епістолярний.

Поняття «стилістичні норми» трактують як норми, що «регулюють вживання мовних засобів відповідно до мовного стилю» [1, с. 5]. Стильова доцільність передбачає добір і розподіл мовних одиниць у тексті відповідно до їх стильового маркування, що зумовлює використання лише тих засобів, які є органічними й функціонально виправданими для конкретного типу мовлення [2, с. 324].

Стилістична помилка – це «порушення функційної доцільності, що виражається в недоречному використанні мовного засобу в певному контексті» [3, с. 233]. Тобто стилістичні помилки – це такі мовні порушення, що не є граматичними або орфографічними, але порушують правила доцільності, доречності й стилістичної відповідності мовного елемента до типу мовлення, жанру, комунікативної ситуації.

Стилістичні помилки є однією з найпоширеніших і водночас найменш усвідомлюваних форм порушення мовної норми в сучасному українському мовленні. Вони виникають переважно через невідповідність між вибраною мовною одиницею (лексемою, фразеологізмом, синтаксичною конструкцією) і загальним стильовим тоном чи функціональним призначенням тексту. Така невідповідність може мати як ситуативний, так і системний характер і призводить до зниження ефективності комунікації, розмиття смислових акцентів і девальвації мовних засобів. Зокрема, вживання елементів, не властивих певному функціональному стилю, створює когнітивний дисонанс у сприйнятті, порушує внутрішню логіку тексту й знижує його переконливість.

Стилістичні помилки зазвичай виникають унаслідок недотримання принципу функціональної доцільності, що проявляється в невмотивованому використанні мовних засобів у конкретному контексті, у невдалому доборі експресивно чи емоційно забарвлених одиниць. Найпоширеніші різновиди лексико-стилістичних помилок:

– порушення норм функціональних стилів. Застосування просторічних слів або жаргонізмів у публіцистичних чи наукових текстах, наприклад, «ну, коротше кажучи, результати дослідження були позитивні», що спричиняє зниження рівня

тексту до розмовного дискурсу, або навпаки – введення канцеляризмів в емоційно-експресивний контекст художнього твору, що виглядає штучно та недоречно. Наприклад, «З метою підвищення настрою він здійснив прогулянку до парку»;

- недостатнє володіння виражальними ресурсами української мови. Наприклад: «великий шум» замість «гучний шум»; «дуже-дуже гарний» замість «надзвичайно гарний»;
- уживання слів у невласивому значенні, наприклад, «він осягнув перше місце» (семантична модифікація);
- застосування мовних штампів і слів-паразитів, наприклад, «як би там не було», «в плані того, що», «значить»;
- немотивоване використання нелітературної лексики (діалектизмів, просторіччя, жаргонізмів), найчастіше в усному мовленні, наприклад, «наші партнери реально підкачали»;
- багатослів'я, зокрема плеоназми та тавтології. Типовим прикладом є конструкції на кшталт «розпочати початок», «перша пріоритетність», що створюють смислову надмірність і викривляють логічну структуру висловлювання;
- надмірне нагромадження слів однієї частини мови або їх граматичних форм. Наприклад, «У цьому довіднику інформація про особливості життя українців Буковини в минулому столітті»;
- одноманітність синтаксичних конструкцій. Часте використання стандартних мовних конструкцій призводить до втрати динаміки, виразності, стилістичної гнучкості тексту, наприклад, «Автор аналізує проблему. Автор робить висновки. Автор пропонує рекомендації»;
- недоречне використання експресивних засобів (невиправдані епітети, надмірна емоційність, невдалі метафори й порівняння, штучна образність чи, навпаки, її відсутність), наприклад, «цей закон – справжня революція у світі права!»;
- порушення милозвучності, наприклад, «в Вінниці», «з знанням справи» тощо;
- калькування, наприклад, «приймати участь», «здійснювати поїздку».

Ці помилки негативно впливають на рівень мовної культури, порушують цілісність висловлювання, ускладнюють сприйняття інформації та сприяють формуванню хибних уявлень про мовну норму в суспільстві. Критичним є уникнення стилістичних відхилень у сферах, де точність, однозначність і відповідність комунікативній ситуації є визначальними: у правовому, медичному, освітньому, адміністративному та науковому дискурсах. Характер і частотність стилістичних помилок безпосередньо залежать від рівня сформованості мовного чуття, естетичного смаку та здатності мовця відчувати тонкі смислові й стилістичні відтінки.

Актуальність проблеми зумовлена також низкою чинників соціального й освітнього характеру. По-перше, навчальна практика демонструє фрагментарність у засвоєнні норм функціональних стилів. Часто навчальні програми не забезпечують системного опрацювання стилістичної диференціації мовних одиниць, обмежуючись формальним ознайомленням із теоретичним матеріалом. По-друге, розмиття меж між стилями в медіапросторі, насамперед у соціальних мережах, сприяє формуванню інтуїтивної, а не нормативної мовної компетенції. В умовах гіпертекстуального мовлення й скорочених форматів повідомлень зникає потреба в дотриманні чітких стилістичних норм. По-третє, слабкий рівень редакторської культури в засобах масової інформації, особливо в електронних ресурсах,

сприяє тиражуванню невдалих мовних зразків, що закріплюються в масовій свідомості як модель норми.

У межах розмовного стилю доволі часто спостерігаємо тенденцію до використання надмірно книжної, сповненої канцеляризмами мовної лексики, що дисонує з неофіційним тоном спілкування й перешкоджає адекватному емоційно-смислово налаштуванню адресата. Натомість в офіційно-діловому стилі типовими є хибні конструкції канцелярського характеру, тавтологічне дублювання понять, а також невиправдане вживання калькованих запозичень, що негативно позначається на чіткості й лаконічності викладу. В художньому стилі також є поширені помилки, що пов'язані зі зловживанням стилістичними кліше, мовними штампами, що уніфікують авторський стиль і знижують естетичну цінність тексту.

Досить вагомою є проблема калькування іншомовних конструкцій, вона є однією з найбільш важковикорінюваних форм стилістичних відхилень. Поширення виразів типу «мати місце», «приймати участь», «здійснювати захід», «проводити роботу» є прикладом не лише граматичної некоректності, а й стилістичної неприродності, що спотворює структуру українського синтаксису. Такі словосполучення утворено за кальками з інших мов і позбавлено характерної для української мови динаміки, легкості й лексичної еластичності. Вони не несуть додаткового смислового навантаження, однак вводять у текст стилістичну інерцію, призводять до одноманітності мовлення.

Для подолання цієї тенденції необхідна скоординована діяльність у кількох напрямках: лексикографічне унормування, створення стилістично вивірених словників і довідників; системна робота в галузі медійної грамотності й мовної редактури; реформування освітніх програм із практичного мовлення з акцентом на стилістичну компетентність. Повернення до автентичних мовних традицій, збереження національного мовного чуття та дотримання норм функціонального стилю є необхідними умовами для розвитку культури мовлення і формування якісного публічного дискурсу.

Також варто зауважити, що сьогодні елементи усного мовлення активно інтегрують у публічний політичний і науковий дискурс, медіа та бізнес-комунікації. Дедалі частіше спостерігаємо тенденцію до використання простих синтаксичних конструкцій, лексики з високим ступенем емоційності, експресивного звернення до адресата та фрагментів розмовної інтонації. Політики, публічні особистості та медійні представники, як правило, застосовують ці прийоми під час промов. Все це сприяє встановленню неформального контакту з аудиторією та формуванню атмосфери довіри. У цьому контексті стилістична різноманітність мовлення реалізується на межі між нормативними стандартами та індивідуальною експресивністю, властивою неформальному спілкуванню [4, с. 51-52].

Формування цифрового середовища, зокрема соціальних медіа, суттєво вплинуло на популяризацію неформальності в публічних виступах. Серед блогерів, журналістів та публічних персон стало звичним використовувати лаконічні вирази, сленг, меми, емоذجі та інші засоби, характерні для усного спілкування, що роблять повідомлення легкими для сприйняття та привабливими для широкої аудиторії. Ця тенденція відображає зміни в сприйнятті інформації: сучасний адресат надає перевагу коротким, яскравим і недвозначним повідомленням, які можна швидко опанувати в умовах стрімкого потоку інформації. Зростання популярності неформальних стилів не означає

абсолютного витіснення нормативної мови, а радше демонструє адаптацію мовної практики до нових технологічних і комунікативних реалій [5].

Особливість демократизації дискурсу, що з'являється внаслідок поширення розмовного та неформального стилю, проявляється також у зміні уявлень про мовну правильність і престиж мовного варіанту. Якщо раніше офіційно-діловий стиль розглядався як зразок нормативності, то сьогодні суспільство дедалі частіше допускає відхід від суворих правил на користь більш природного, динамічного мовлення. Ця тенденція помітно проявляється в сучасній рекламі, розважальних програмах та в комунікації державних інституцій із громадянами, де дедалі більше значення набувають ознаки знакового, доступного та гнучкого спілкування [6].

Висновки. Практичний аспект стилістики полягає у вдосконаленні мовленнєвої культури суспільства, розвитку мовного чуття й естетичного смаку комунікантів, а також у подоланні одноманітності та стандартизованості мовлення. Вона формує навички адекватного використання всього комплексу стилістичних ресурсів мови для максимально точного, логічного й виразного відтворення думки.

Лексико-стилістичні помилки не обмежуються технічними похибками, а відображають ширші процеси девальвації мовної норми, що здатні мати істотні соціокультурні наслідки. Їхня поширеність у мовному просторі України стає серйозним викликом для мовної політики, системи освіти, редакторських і педагогічних практик. Тому посилення уваги до стилістичної грамотності, включення відповідних тем у навчальні програми, а також розробка сучасних інструментів перевірки стилістичної доречності є основним завданням для забезпечення високого рівня культури мовлення. Опановування мовою як універсальним засобом комунікації, також виступає необхідним чинником формування гармонійно розвиненої, соціально активної особистості, здатної до творчої й продуктивної діяльності в різних сферах суспільного життя, інтеграції у професійний і міжособистісний дискурси та повноцінного опанування багатств мови та її виражальних можливостей.

Література:

1. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ. : Алерта, 2011. 696 с.
2. Фенчик, Н. Р.; Попович, Надія Ференцівна. Стилістичні норми професійного мовлення. 2020. С. 324-326.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
4. Шаповаленко Н. М. Динаміка мовних змін у сучасному дискурсі Dynamics of language changes in modern discourse. Філологічні студії, 2025. 63 с.
5. Круглик Н. А. Вплив соціальних мереж на мовне середовище молоді. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина III) : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19–20 жовтня 2020 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 51–52.
6. Дзюбак Н. М., Морараш Г. В. Вплив інтернет-дискурсу на формування мовної норми в сучасній українській мові. *Вісник гуманітарних наук*. 2024. № 2. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/8/7>
7. Попович Н. Ф. Особливості розвитку якостей мовленнєвої культури майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи: *Інноваційна педагогіка : науковий журнал*. Одеса, 2020. Випуск 20. Том 3. С. 26-29.
8. Тихоненко О. Становлення норм офіційно-ділового стилю української мови у 20-30-ті рр. XX ст.: монографія. Харків: Майдан. 2013. 180 с.
9. Український правопис. URL: <https://slovnyk.ua/pravopys.php>

Bilovus L., Yablonska N., Shymanska V. Typology of the most common lexical and stylistic errors: challenges for language culture

Summary. The article discusses the problem of stylistic errors in modern Ukrainian speech and their impact on linguistic culture, communicative effectiveness, and the formation of public discourse. Language culture is considered not only as a system of rules and norms, but also as an indicator of a person's education, thinking, and cultural responsibility, especially in conditions of information overload, digitalization, and globalization.

The study confirms that lexical and stylistic errors that arise in public and written speech are associated with unmotivated expression, mixing of styles, excessive use of bureaucratic language, linguistic clichés, calquing of foreign language constructions, pleonasm and tautologies, monotony of syntactic structures, and inappropriate use of expressive means. Such errors violate the integrity of the statement, reduce the persuasiveness of the text, create cognitive dissonance, and form misconceptions about the language norm.

The paper examines the peculiarities of the functioning of colloquial, artistic, journalistic, official-business, scientific, confessional, and epistolary styles of the Ukrainian language. The factors contributing to stylistic errors are analyzed. It has been found that the modern digital environment and social media contribute to the spread of informal styles, the use of colloquial vocabulary, slang, and emojis, which changes perceptions of linguistic normativity and the prestige of a language variant.

The typology of lexical and stylistic errors has been studied, their systemic and situational nature has been determined, as well as their impact on the internal logic of the text, the adequacy of content transmission, and the realization of the speaker's communicative and pragmatic goals. The article emphasizes the interconnection between linguistic culture and stylistics, which are aimed at enriching speech, increasing its meaningfulness, normativity, and aesthetic perfection. It emphasizes the need to preserve stylistic diversity, adhere to the norms of functional styles, and consciously use the lexical, phraseological, and syntactic means of the Ukrainian language to ensure accurate, logical, and expressive reproduction of thought.

Key words: stylistic error, linguistic culture, functional styles, linguistic norm, linguistic awareness.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 17.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 17.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025